

Зміст

Швидка смерть і тривала любов. <i>Галина Пагутяк</i>	7
Володимир Винниченко	
Рабині Справжнього	33
Таємна пригода	49
Ольга Кобилянська	
Природа	69
Наталія Кобринська	
Liebesahnung	99
Григорій Косинка	
Вечірні тіні	109
Місячний сміх	112
Михайло Коцюбинський	
Поединок	123
Сон	135
Агатангел Кримський	
Виривки з мемуарів одного старого гріховоди	167
Антін Крушельницький	
Кров	191
Степан Левинський	
Біла жінка	203
Аркадій Любченко	
Via Dolorosa	213
Гнат Михайличенко	
Дівчина	225
Блакитний роман	230

Михайло Могилянський	
Наречена	261
Стріл	266
Ратовниця	272
Сергій Пилипенко	
Сором	279
Валер'ян Підмогильний	
Добрий Бог	289
На селі	307
Важке питання	319
Валер'ян Поліщук	
Любов Амана	331
Клим Поліщук	
Вуалька	339
Невже так?!	341
Олекса Стороженко	
Закоханий чорт	347
Іван Франко	
Батьківщина	379
Гнат Хоткевич	
Bella donna	419
Пісня пісень	431
Дияволиця	435
Марко Черемшина	
За мачуху молоденьку	457
Парубоцька справа	473
Микола Чернявський	
Сніг	485
Варвари	493
<i>Додаток</i>	569

Галина Пагутяк

Швидка смерть і тривала любов

Періодично в Україні в літературних колах виникають дискусії на тему: що морально, а що аморально в мистецтві, що вважати еротикою, а що — порнографією. Модним трендом (а втім, він уже минає) вважають «розкомплексованість» і «відвертість», що видається навіть за громадянську чесноту, хоча в основі їх — не намагання бути щирими, а банальний епатаж. Не обдаровані читацькою ерудицією та естетичним смаком читачі сприймають усе надруковане за чисту монету. Саме «розкомплексованих» авторів охоче видають комерційні видавництва, нав'язуючи пропозицію, а не вивчаючи попит. Власне, тільки підлітки і дорослі, в яких свідомість так і залишилась у підлітковому стані, пристають на цю пропозицію, підтверджуючи одвічну схильність до бунтарства проти батьків. Зріла ж особистість шукає в літературі емоцій, психологізму, естетики і, можливо, їй вдається навіть задовольнити власні духовні запити. Еротичне в літературі — це не епізод, не сцена, де описують інтимну близькість, а пронизаний чуттєвістю текст. В «Іліаді» Гомера сексуальну привабливість Єлени, яка штовхала чоловіків до шалених вчинків, зображено одним рядком: коли цариця Єлена заходить до зали, старійшини замовкають. Не тому, що вона красуня, а тому, що від неї струмує тепло жіночності. Так, — думає кожен із них, — ця жінка варта того, щоб за неї померти, а тому війна продовжуватиметься.

Сучасний український класик Валерій Шевчук міг би покласти край тим безкінечним дискусіям про еротичне й порнографічне в мистецтві, моральність та аморальність, проте ніхто не питав його думки. Саме слово «класик» для людей, які відкидають традиції і спадкоємність у культурі, draжливе і неприємне. Отож в одному з інтерв'ю Валерій Олександрович сказав: «Митцю дозволено писати на геть усі теми. Справа в рівні його таланту і вихованості». У літературі теж є правило золотого перетину, яке тримає словесну конструкцію. Важливо, не про що пише письменник, а як він пише. У цьому суть літератури як виду мистецтва.

Я щиро тішуся вдало підібраними текстами в антології української еротичної прози «Таємна пригода». Вони наче пазл створюють цілісну, хоча дещо й для мене, філолога, несподівану картину того, як розвивалася ця проза на межі XIX і XX століть. Фактично всі ці твори були надійно сховані в академічних багатотомних виданнях, або замовчувались на користь інших, щоб не псувати імідж замовного образу письменника революціонера-демократа, чи були ув'язнені у спеціальних сховищах для забороненої літератури. Я навіть додала б іще десяток знакових текстів: від Івана Франка до Валер'яна Підмогильного, чи замінила деякі яскравішими. Але як кажуть у нас в Галичині — «дайся на стримання», бо коли починаєш пригадувати усі прочитані тексти, то і в уяві їх вийде не один том. Та й кожен укладач антологій збирає до купи тексти як гриби. Якщо ви колись збирали гриби, то розумієте, які важливі тут зосередженість та інтуїція.

Ціле життя моє покоління, яке зростало у глухі часи брежнєвського застою, переконували, що українська література апріорі не мала в собі нічого еротичного, і тільки укрсучліт зірвав фіговий листок із традиційної літературної цнотливості та пуританства і зробив прорив. Аж Валерій Шевчук, який зробив щедрий внесок у тематику Еросу як письменник, перекладач і літературознавець, зітхнув: «Якось люди тепер забувають, що є в людини інтим, у який не можна втручатись. Мрії це частка такого інтиму». Отже, мусить десь проходити червона лінія.

Чому для цієї антології вибрано саме цей період в українській літературі, а не почато «ab ovo», тобто «від яйця»? Адже українська література має тисячолітню історію. Навіть не запитуючи, можу відповісти: ми живемо зараз у бурхливий період зіткнення цивілізації з антицивілізацією, який дещо нагадує революційні зрушення кінця ХІХ початку ХХ століть, що обернулися для людства великою кров'ю і стражданнями. Я сказала «дещо», бо теперішня Україна значно більше інтегрована у світову політику. Чи були вони даремними? Чи не стануть наші визвольні змагання, що тривають уже сто років, марними, як це здавалося до 2022 року, коли українське суспільство в більшості марило гедоністичними мріями про буржуазну стабільність, як-от у старій Європі, де письменники вже не мають про що писати і пишуть про будь-що, аби тільки вразити і шокувати, найліпші теми для цього — секс і насильство. Цінують імітаторів, а не творців, ремісників, а не майстрів. Але тепер нам своє робить, шукаючи опори й прихистку в цитаделі національної і загальнолюдської традиції, у колективно-несвідомому, як це робили істинні слуги пера і чорнила в кожній національній культурі, уникаючи втручання в інтим, мрію. Навіщо? А щоб пізнати себе і вийти із кола страждань. Знаєте, кому належать слова «Є два шляхи позбавити вас страждань — швидка смерть і тривала любов»? Фрідріху Ніцше. Мега-популярним на зламі ХІХ–ХХ століть німецьким філософом зачитувалися також автори цих текстів, гарячково тримаючись за уламки вселенського «Титаніка», перш ніж стрітися з Карлом Марксом у рятівній шлюпці, що виявилася дірявою. Незалежно від соціального походження, чи то були діти чиновників, священників, селян, вони ставали письменниками, здобувши бодай гімназійну освіту, яка, попри всі свої недоліки (серед яких найгіршими були зросійщення, полонізація чи онімечення), давала змогу читати в оригіналі німецькою та французькою, знання латини, греки, а також античної міфології та всесвітньої історії. То вже потім робфаки почали штампувати писак, із яких повиростали зубри соцреалізму, чії малограмотні опуси — аби не вмерти з голо-

ду — редагували вцілілі від сталінських репресій поети та прозаїки старої школи. Додайте до цього ще національну ідентифікацію, ненависть до імперської культури і шанобливе ставлення до традицій свого народу попри чітку європейську орієнтацію. Так, був вплив і російської літератури, але нігілізм і манірність Срібної доби вони не могли сприйняти цілком і повністю. Нащадки козаків не сприймали нащадків опричників і рабів.

Структурувати авторів чи твори, вміщені в цій антології, можна по-різному. За віком — письменники-класики і науковці старшого покоління, які не могли вже радикально змінити свого творчого кредо й були вчителями для молодших: Олекса Стороженко, Агатангел Кримський, Іван Франко, Марко Черемшина, Микола Чернявський, Гнат Хоткевич, Ольга Кобилянська, Наталя Кобринська, Михайло Коцюбинський. Середнє покоління — Володимир Винниченко, Аркадій Любченко, Антін Крушельницький, — яке серйозно займалося політикою. І покоління, що безпосередньо чи опосередковано працювало на користь більшовиків і — ніде правди діти — мало руки в крові. Усі вони були вбиті — денікінцями (Гнат Михайличенко) і сталінським режимом — Валер'ян Поліщук, Клим Поліщук, Григорій Косинка, Михайло Могилянський, Сергій Пилипенко, Валер'ян Підмогильний. Останніх називають письменниками Розстріляного Відродження і глорифікують, хоча вони були не лише жертвами. Можна поділити за ґендерною ознакою, правда, в антології присутні лише дві жінки — Ольга Кобилянська і Наталя Кобринська. Важливо також розділяти письменників, які жили в двох різних імперіях — Російській та Австро-Угорській — і стали свідками падіння обох колосів. Щодо стилів, то структурувати їх це ще той клопіт, бо в одного й того самого письменника є твори реалістичні, натуралістичні, імпресіоністичні, символічні, експресіоністські, що характерно для зламу епох. Одне слово, модерн.

Значно цікавіше для нас дізнатися мотивацію написання текстів еротичного змісту. Позаяк писали ці письменники не для ринку і не з корисливих мотивів. Українська література, здавалосьь

би, отримала шанс вирватися з-під колоніального гніту і політичної цензури, й існувала спокуса випробувати себе в темах і жанрах, що їх потребувало зворохоблене революціями і розгублене в страшних реаліях громадянської війни та соціальних потрясінь суспільство. Ніхто з цих письменників не знав, чи побачить назавтра сонце, тому для наймолодшого покоління характерна така надзвичайна творча активність й увага до найважливіших речей: життя, смерті, кохання, занурення дедалі глибше в океан, аж у первісну стихію підсвідомого — темну і таємничу. Що ж вони там побачили?

А те саме, що і Йоганн Вольфганг Гете, який жив на зламі епох, феодальної й буржуазної: Великих Матерів. Але він ішов до темних печер на дні океану буття 60 років, — стільки працював над «Фаустом». Через три любові — білу, червону і чорну, як означив їх Іван Франко у знаменитому вірші: «Тричі мені являлася любов...». Біла — невинна і романтична, червона — пристрасна і зріла, чорна — одержима й фатальна. А українська література здолала цей шлях за кілька десятиліть. І загалом, і у творчості окремих письменників Ерос відкриває шлях до самопізнання. У глибинах нашої підсвідомості зачаїлася Велика Богиня, яка дає життя і забирає. Вона має багато імен від шумерської Інанни, до Єви-Ліліт, до Ізиди, богині Калі, кельтської Дани, грецьких Геї, Афродіти, Деметри, слов'янських Лади, Мокоші, берегинь, якими люблять називати у нас жінок середнього віку, вважаючи це компліментом. Хтонічне жіноче божество — це зовсім не символ матриархату, це те, що здатне відкрити таємницю життя і смерті, чого досі ще нікому не вдавалося. Велика Богиня — це водночас мати, дочка, дружина, сестра і коханка. Це вона створила життя і його закони. Це вона нагороджує і карає. Навіть християнство, вилучивши усе плотське з образу Божої Матері, піднісши її до рангу Великої Богині, мусило врешті створити її культ, щоб прогнати хтонічне божество. Насамперед це важливо було для народів, що мали кельтське коріння. Причому, в росіян ніколи не було Великої Богині, тому їхня література (як і історія) геть не схожа на нашу. Укра-